

творчої діяльності за для її досягнення, оцінюванні наслідків праці і виконання обов'язку.

Педагогічні дослідження з проблеми самоорганізації учнів середніх навчальних закладів України, показав недостатню готовність як педагогів так і учнів до впровадження даної системи в освітню практику.

У визначенні перспектив розвитку України у ХХІ столітті важливе значення має широке і науково-обґрунтоване включення учнівської і студентської молоді в самоорганізацію особистої освітньої діяльності, як засобу становлення відповідального громадянина і креативної і духовно багатой особистості.

Постійно намагаючись підвищити ефективність освітньої діяльності учнів і студентів, закономірно в організації навчально-виховного процесу, будь-якого сучасного середнього чи вищого навчального закладу, слід передбачати творчий підхід і вільний вибір особистої системи самоорганізації учня чи студента, в придбанні навчальної чи професійної компетентності. Таким чином, відсутність свободи діяльності, умов самоорганізації є як причина, а недостатньо глибока самореалізація учня чи студента і його саморозвиток є як наслідок.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження з даної проблеми є надзвичайно актуальним у впровадженні в систему освіти ідей Болонської угоди, а тому ми маємо намір продовжувати педагогічний експеримент впровадження системи самоорганізації учнів і студентів. У зв'язку з цим вважаємо доцільним вдосконалення змісту відповідних посібників.

Література

1. Горлач М. І. Вибране: У 3 т. Т. 1. Смысл життя. – Х. : Факт, 2003. – 621 с.
  2. Кремень В. Г., Табачник Д. В., Ткаченко В. М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). – К. : «ARC-UKRAINE», 1996. – 793 с.
  3. Сологуб А. І. Особистий щоденник дослідника. – Кривий Ріг : Куба, 2002. – 108 с.
- Стаття надійшла до редакції 24.03.2010 р.*

А.Д. Цимбалару

канд. пед. наук, старший науковий співробітник
лабораторії педагогічних інновацій,
Інститут педагогіки НАПН України

ШКІЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПРЕДМЕТ ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ШКОЛІ

У статті означено напрями інноваційних освітніх процесів у школі на двох рівнях: як локальні інновації в традиційній системі навчання, які не змінюють освітнє середовище школи і як впровадження цілісних освітніх систем, що сприяють формуванню інноваційного шкільного середовища в умовах проектування.

Ключові слова: шкільне середовище, проектування, освітній простір.

В статье определены направления инновационных образовательных процессов в школе на двух уровнях: как локальные инновации в традиционной системе обучения, которые не изменяют образовательной среды школы и как внедрение целостных образовательных систем, которые способствуют формированию инновационной школьной среды в условиях проектирования.

Ключевые слова: школьная среда, проектирование, образовательное пространство.

Гуманістична парадигма сучасної освіти ґрунтується на принципах дитиноцентризму і особистісної орієнтації. У нормативних документах більшої ваги набувають питання всебічного розвитку, повноцінної реалізації та збереження унікальності кожної особистості, де людина виступає як творець і проектувальник свого життя, унікальна та неповторна особистість. Одне з стратегічних завдань освіти відповідно до Національної доктрини розвитку освіти є формування особистості, здатної до свідомого та відповідального вибору за різних життєвих обставин, створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожної дитини [2, с. 4]. Вирішення окреслених завдань потребує проектування освітнього простору школяра у загальноосвітньому навчальному закладі.

Розуміння важливості і актуальності означеної проблеми зумовило активізацію досліджень у галузі педагогічного проектування та проблеми формування освітнього простору. У педагогічній літературі знайшли своє відображення такі аспекти означеної проблеми: методологія педагогічного проектування (Д. Джонс, П. Балабанов, О. Морева, О. Чистякова та ін.); проектування як культурна форма освітніх інновацій (М. Алексєєв, Л. Ващенко, Ю. Громико, Л. Даниленко, Н. Масюкова, В. Нікітін, О. Новиков, В. Рубцов, Л. Хоружа та ін.); проектування освітніх систем (М. Алексєєв, А. Аношкін, В. Беспалько, Л. Гур'є, Е. Заїр-Бек, О. Зінченко, О. Коберник, Н. Лаптева, Д. Левітес, А. Лігоцький, С. Маркова, В. Монахов, Б. Пальчевський та ін.); та педагогічного феномену «освітній простір» (Н. Бастун, С. Бондарева, О. Веряєв, С. Гершунський, В. Гинецінський, Б. Ельконін, Б. Серіков, В. Слободчиков, І. Фрумін та ін.), проблеми формування освітнього середовища школи (В. Болгарина, Л. Ващенко, В. Мелешко, О. Савченко, В. Ясвін та ін.).

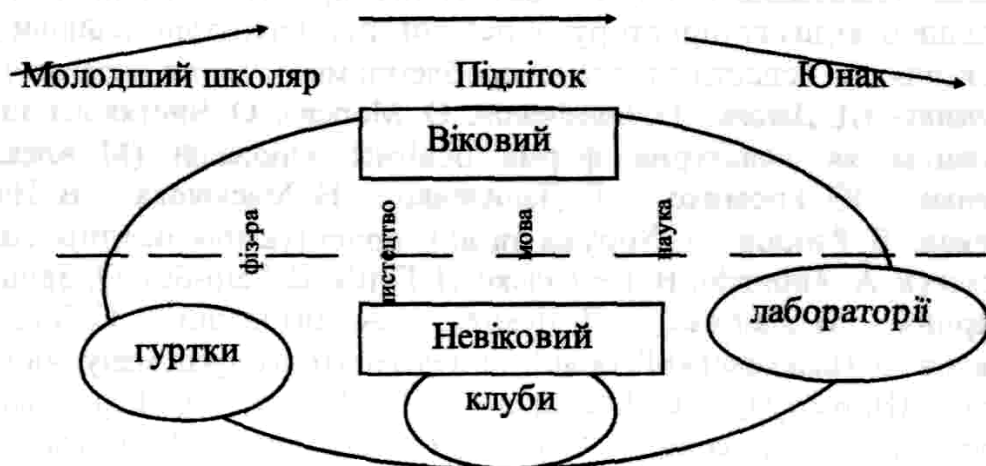
Результати наукової розвідки продемонстрували наявність достатньої кількості робіт дослідників проблеми, у яких висвітлено різні аспекти педагогічного проектування та формування освітнього простору, що значно збагатило науку щодо природи явища але водночас продемонстрували наявність значної кількості невирішених питань. Особливо важливим серед них є виявлення умов розгортання процесу розвитку особистості школяра у єдності організації і самоорганізації освоєння ним шкільного середовища. Отже, потребує вивчення такий предмет проектування освітнього простору учня в школі як особистісно зорієнтоване шкільне середовище.

У практиці діяльності сучасної школи частіше зустрічаються такі напрями особистісно зорієнтованого навчання як розвиток творчості і креативності учнів, їх здатності до самореалізації, гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу, використання здоров'язберігаючих та природовідповідних технологій. Означені напрями інноваційних освітніх процесів у школі можна розглядати на двох рівнях: як локальні інновації у традиційній системі навчання, які не змінюють освітнє середовище школи і як впровадження цілісних освітніх систем, що призводять до формування інноваційного шкільного середовища.

Серед цілісних систем, які формують особистісно зорієнтоване шкільне середовище виокремлюється системи розвивального навчання «Крок за кроком», «Росток», система розвивального навчання (В. Давидов, О. Дусавицький, Д. Ельконін, В. Рєпкін, І. Фрумін) тощо. Так, І. Фрумін, Б. Ельконін презентували середовище «Школи взрослення» як проект освітнього простору розвитку дитини [4]. Автори відмічають, що конструктивним принципом побудови як усього освітнього простору, так і його складових є поляризація та кордонність (схема 1).

Схема 1

Співвідношення форм роботи

Полюсами є вікові та не вікові простори. Віковий простір організовано як школу дорослішання зі ступенями навчання у вигляді прогресу суб'єктності – самостійності, відповідальності. Зміни суб'єктності мають досягатися за рахунок зміни форми організації навчальної діяльності від класно-урочної у початковій школі, лабораторно-семінарської – у середній до лекційно-лабораторної – у старшій. Відмінності у формах організації наочно та предметно фіксовані у відмінностях архітектурно-естетичних характеристик завдань та функцій, які мають виконувати шкільні приміщення. Для молодших школярів це клас, для учнів школи другого ступеня – лабораторія і кімната з круглим

столом для семінарів, для старшокласників – лекційна аудиторія і бібліотека зі спеціально обладнаними місцями для індивідуальних занять. Різні форми організації навчальної діяльності учнів задумані авторами як «вікові старти», а відповідні приміщення як «вікові символи».

Умовою ефективного функціонування вікового простору є формування повноцінної навчальної форми діяльності, яка здійснюється як дитячо-доросла рефлексивна дія, в якій об'єктивуються та долаються кордони схем розгляду картини світу. Перехід від одного вікового щабля до іншого – вікова криза – полегшується за рахунок форм діяльності, загальних для різних вікових та характерних для невікових просторів. Невіковий простір не містить ніяких соціально та предметно виражених вікових відмінностей та регламентацій. У ньому спільна діяльність дорослих та дітей виступає як причетність та продуктивність. Побудова вікового щабля заснована на засадах причетності до події та посередництва що досягається за рахунок поляризації форм занять з дітьми у відповідних приміщеннях.

Цілісними освітніми системами, що характеризуються освітнім середовищем, спрямованим на розвиток дитини є авторські школи, серед яких звертають на себе увагу антропологічно орієнтовані школи. Основною рисою антропологічно орієнтованої школи [1] є те, що вона існує у режимі розвитку. Цілі розвитку Людини у шкільній системі превалюють над іншими. Діяльність такої школи побудована на взаємодії усіх спеціалістів закладу і спрямована на розвиток дитини (схема 2). Така взаємодія являє собою систему відношень, що будуються відповідно до спільної мети – створення умов для вирішення завдань розвитку учнів у цілому і кожної дитини окремо. Ця система має три рівні:

- ціннісно-цільовий: єдиний погляд на природу дитинства, роль дорослих у розвитку дитини, цілей освіти;
- змістовний: загальне уявлення про портрет випускника, завдання розвитку для різних вікових груп школярів та конкретних учнів;
- організаційно-управлінський: створення стійких механізмів співробітництва і взаємодії спеціалістів.

Запропонована модель взаємодії реалізується таким чином:

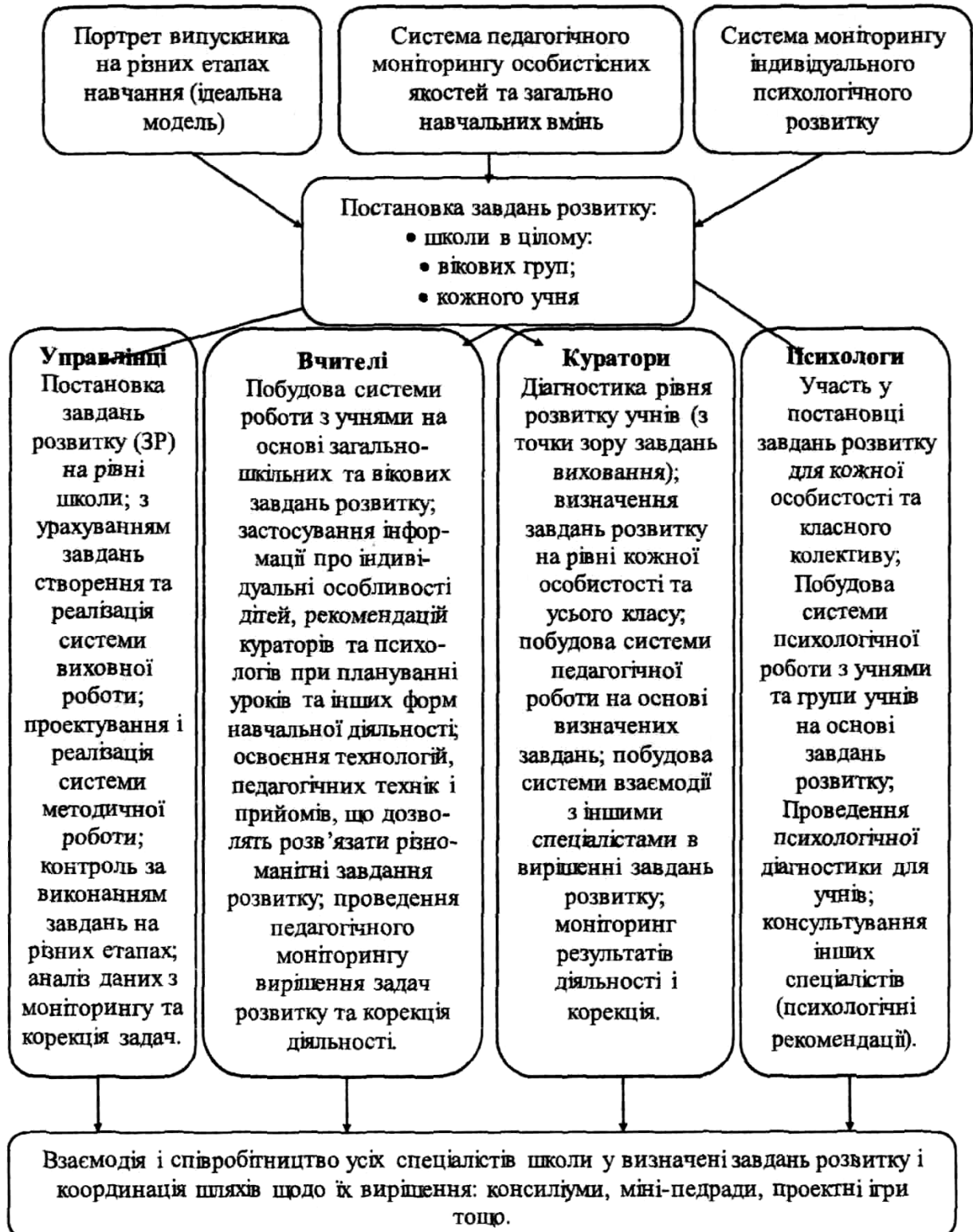
1) постановка завдань розвитку на основі трьох інформаційних джерел: а) теоретичного портрету випускника школи, відповідно до місії, та пріоритетного напрямку її діяльності; б) моніторингу якості освіти; в) психологічної діагностики;

2) на основі отриманої інформації визначаються завдання школи щодо розвитку дітей різних вікових груп та кожного учня окремо;

3) послідовне досягнення поставленої мети.

Послідовна реалізація моделі являє собою особливі вимоги до змісту та процесу освіти, а також до характеристик освітнього середовища та системи управління закладом освіти.

Робота антропологічно орієнтованої школи

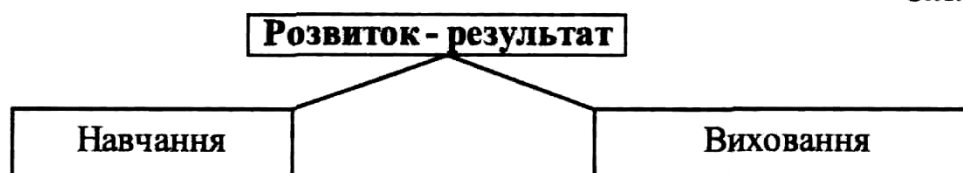

Відмінна риса антропологічно орієнтованої школи є те, що вона завжди знаходиться у режимі розвитку – розвитку дитини, розвитку дорослих, розвитку самої школи.

Наступною системою, що має на меті розробку особистісно орієнтованого освітнього середовища є програма всебічного розвитку дитини «Крок за кроком». Модель побудована на інтеграції змісту освіти навколо певної теми, цікавої для учнів. Темі визначаються вчителями після їх обговорення з учнями та батьками. Це передбачає розробку відповідного методичного супроводу: зошитів, карток, дидактичних ігор тощо. Все це складає так званий «портфель» учнів. Програмою передбачені певні форми оцінювання навчальних досягнень учнів. Окрім опитування та контрольних завдань використовують анкетування батьків, тестування учнів, оцінювання учнівського портфолію тощо. Особлива увага приділяється також самооцінюванню школярів. Рівень розвитку учнів визначається за спеціальною «формою спостереження», яка заповнюється вчителем двічі на рік. Це дозволяє відстежувати динаміку розвитку дитини у процесі навчання.

Дуже поширеною на теренах України є програма «Росток», що має на меті підвищення рівня фізичного, психічного, морального, інтелектуального, духовного і творчого розвитку учнів. Освітнє середовище школи побудовано на засадах інтегрованого підходу, гуманізації змісту і методів навчання і виховання, організації творчої діяльності учнів у навчально-виховному процесі (схема 3).

Схема 3

Навчання у школі організовується на основі оновлення змісту, методів, технологій навчання в процесі:

- корекції навчального плану загальноосвітньої школи;
- розробки нових навчальних курсів (програм, підручників, навчальних посібників);
- оновлення змісту і методів традиційних навчальних предметів.

У школі впроваджуються такі нові навчальні курси: «Навколишній світ» (1-6 кл.), «Словесність» (1-6 кл.), «Елементи теорії імовірності» (6-9 кл.). Також у 1 класі впроваджено додаткові заняття за програмами «Вчимося спілкуватися», «Симетрія у навколишньому світі», «Будь обережним!». У межах програми «Росток» оновлено зміст традиційних навчальних предметів: «Математика» (1-6 кл.), «Письмо», «Читання» (1-5 кл.), «Англійська мова» (1-5 кл.), «Образотворче мистецтво» (1 кл.), «Біологія, «Фізика» та «Хімія» (7-11 кл.).

Процес виховання в школах, які працюють за програмою «Росток», будуватиметься на впровадженні «Системи кураторства». Ця система базується на особистісно-, діяльнісно- та культурно- орієнтованих підходах до виховання особистості учня як члена родини, дитячого колективу, мешканця свого міста (села), громадянина України, людини світу.

Пріоритетами у програмі є:

- естетичне виховання, яке реалізується у процесі викладання предметів естетичного циклу; його інтегруючою основою є навчальний предмет «Театр»;
- виховання екологічної культури учнів, яке реалізується на основі інтегрованого підходу;
- фізичного виховання, з метою чого здійснюються пошуки інтегрованого підходу до формування в учнів здорового способу життя.

Серед освітніх систем, які формують природовідповідне шкільне середовище виокремлюється програма «Довкілля», розроблена В. Ільченко, К. Гузем. Модель школи, яка побудована на засадах програми «Довкілля» відповідає принципам природовідповідності і характеризується формуванням цілісної картини світу. Вона передбачає вивчення у загальноосвітніх навчальних закладах системи інтегрованих курсів, зміст яких вміщує знання про фізичні, астрономічні, фізико-географічні, хімічні, біологічні явища з життєвого світу дитини, відповідно до її інтересів та уподобань, а також відомості з етнографії, історії рідного краю, життя суспільства, знання про здоровий спосіб життя та безпеки життєдіяльності. У процесі засвоєння ці знання об'єднуються у свідомості дитини на основі уявлень про найбільш загальні, сутнісні взаємозв'язки в довкіллі; багаторазове звернення дитини до цих знань призводить до відкриття нею найбільш загальних фундаментальних елементів основ наук про природу. Дитина дістає знання про явища свого життєвого світу – довкілля, засвоює систему знань, що є фундаментом вивчення природничих наук у старших класах. Таким чином нове знання обґрунтовується на основі загальних закономірностей і включається у єдину систему знань – природничо-наукову картину світу «образ природи» учня. Матеріал, засвоєний школярами на уроці піддається подальшій обробці на практичних заняттях, на уроках серед природи, під час підготовки до узагальнюючого уроку з теми. Він ущільнюється, переформулюється і відображається у структурно-логічній схемі, яку учні захищають на узагальнюючому уроці і використовують для створення «образу природи». За допомогою уроків серед природи і уроків на екологічній стежці встановлюються зв'язки учнів з природою, духовним набутком народу. Школярі спостерігають і досліджують довкілля у безпосередньому спілкуванні з ним. Ця модель характеризується герменевтичною спрямованістю, технологічністю, екологічністю, валеологічністю, диференціацією навчання.

Серед моделей шкіл, що побудовані на засадах особистісно зорієнтованої освіти виокремимо авторську школу М. Гузика. Вона передбачає побудову школи як освітнього поліцентру – збагаченого освітнього середовища. У структурі авторської школи-комплексу М. Гузика в єдиному режимі функціонують чотири структурні підрозділи: загальноосвітня школа, школа мистецтв, фізкультурно-спортивна школа та коледж. Завдяки цьому кожен учень залежно від нахилів і здібностей має можливість прилучатися до музики, живопису, спорту на загальнокультурному аматорському рівні або ж оволодіти ними за програмами спеціалізованих навчальних закладів. Відповідно до індивідуальних та вікових особливостей учнів, їх здібностей до засвоєння знань вже на початковому етапі шкільної освіти визначається індивідуальний темп просування їх у навчанні. З огляду на це формуються 3 види динамічних навчальних груп: «В» – з високим (прискореним), «Б» – нормальним та «А» – зниженим темпом навчання. Індивідуалізація темпу навчання забезпечується такою організацією освітнього процесу, за якої учні можуть закінчувати вивчення матеріалу з того або іншого навчального предмету за певний клас у будь-який період навчального року і без перерви продовжувати опанування предмету за програмою наступного класу. Диференціація за змістом навчального матеріалу забезпечується використанням трьох видів програм: базової, що відповідає вимогам державного стандарту загальної середньої освіти; підвищеного рівня складності для обдарованих учнів та персоніфікованих. Починаючи з 5 класу, учням надається можливість вибору одного з трьох напрямів навчання, що забезпечують пріоритетний розвиток відповідного типу мислення (образного, логіко-абстрактного, зрівноваженого) шляхом коригування навчального змісту та спрямованості індивідуальних і групових занять.

У якості прикладу загальноосвітнього навчального закладу, який формує інклюзивне шкільне середовище, наведемо досвід київської школи № 168, у якій з 2006-2007 навчального року запроваджено такий експеримент. У закладі відкрили клас, у якому разом навчаються здорові діти і діти з діагнозом «дитячий церебральний параліч». Така державна школа в Україні на сьогодні лише одна. Експеримент розпочинався опитуванням серед школярів і отриманням їхньої згоди. Відмовились брати участь у запровадженні нововведення лише два учня. Їх побажання було враховано – вони навчаються в звичайному класі. В експериментальному класі кількість учнів скорочено до 10. «Особливих» дітей, як називають у школі учнів хворих на дитячий церебральний параліч у класі половина. Відповідно до «незвичайного» для звичайної школи контингенту готується шкільне середовище: вмонтовуються спеціальні поручні, парти, місця для інвалідних візків, навіть оборудують спеціальні туалети. В школі вже є певні результати: діти почали писати розбірливо та

спілкуватися з однолітками впевнено, на рівних, позбулися комплексу неповноцінності, а ті, які пересувалися лише у ходунках, почали ходити самостійно.

Як свідчить аналіз діяльності сучасних загальноосвітніх навчальних закладів, пошуки шляхів формування інноваційного освітнього середовища школи мають нині два напрями. По-перше, він частіше реставраційний, на основі отримання школою нового статусу – лицей, гімназія, коледж тощо і відповідного формування інституційного освітнього середовища. По-друге, нетрадиційний (авторський), з урахуванням інтегративного, культуротворчого, компетентнісного і природовідповідного підходів. Пріоритетними напрями формування особистісно зорієнтованого освітнього середовища є гуманізація, екологізація і інтеграція.

Література

1. Битянова М. Р. Работа с ребенком в образовательной среде: решение задач и проблем развития : научно-методическое пособие для психологов и педагогов / М.Р. Битянова. – М. : МГППУ, 2006. – 96 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України . – 2002. – № 33. 23 квітня. – С. 4-6.
3. Проданов И. И. Исследование путей управления профессионализмом учителя в инновационной системе образования региона / И.И. Проданов. – СПб. Уzd-во РПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 239 с.
4. Фрумін И. Д. Образовательное пространство как пространство развития / И.Д. Фрумін, Б.Д. Эльконин // Вопросы психологии. – 1993. – №1. – С. 24 – 32.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2010 р.

Я. В. Топорівська

*асистент каф. музикознавства, методики музичного виховання та вокально-хорових дисциплін,
Тернопільський НПУ ім. В. Гнатюка*

ДІАГНОСТИКА СТАНУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ДО ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті на основі діагностики розглядається проблема вдосконалення підготовки майбутнього педагога музики і проаналізований рівень підготовки майбутніх вчителів музики до використання комп'ютерних технологій в професійній діяльності.

Ключові слова: комп'ютерна техніка, комп'ютеризація, комп'ютерна грамотність, музична педагогіка.